

«Боль (Сповідзь міліцыянера)» (1996), «Экзумацыя» (1997), «Вяртанне з апраметнай» (1999), «Шлях да Галгофы» (2002), «Нелюбімыя гінуць» і інш. Яго дэтэктывам уласцівы дынамічны сюжэт, строгая логіка развіцця дзеяння. Росшукамі ў такіх творах займаюцца прафесіяналы, а матэрыялам для сюжэтаў часта з'яўляюцца рэальна задакументаваныя злачынствы.

У якасці прыкладу «міліцэйскага дэтэктыва» можна прывесці раман В. Праўдзіна «Танцавальны марафон». У цэнтры аповеду прадстаўлена барацьба аддзела мінскай міліцыі з магутнай мафіёзнай сеткай, якая займаецца продажам наркатыкаў і гандлем людзьмі. Падаецца шырокая жыццёва верагодная панарама крымінальнага свету, паказана прафесійная дзейнасць лепшых прадстаўнікоў праваахоўных органаў. Твор складаецца з некалькіх сюжэтных ліній, арганічна знітаных паміж сабой. Падзейна разгалінаваная структура твора спрыяе падрабязнаму паказу цэлага шэрагу таямніц і забойстваў. Сярод шматлікіх крымінальных загадак у рамана галоўнай з'яўляецца справа, у раскрыцці якой удзельнічае малады лейтэнант міліцыі Хмара. Менавіта на яе па прынцыпу «спіралі» пачынаюць накручвацца ўсё новыя і новыя здарэнні, адпаведна пашыраецца і кола сышчыкаў, бо дзеянне не абмяжоўваецца пэўнымі рамкамі, а разгортваецца ў часе і прасторы.

У цэнтры твора — асоба падпалкоўніка Мікуліча. Гэта вобраз мудрага настаўніка з вялікім жыццёвым вопытам і трывалымі маральна-этычнымі прынцыпамі. Менавіта ён, звярнуўшы ўвагу на дробязі ў справе Шапавалава, прызнанай няшчасным выпадкам, раскручвае шэраг значных падзей. Па словах А. Чароты, у аўтара «атрымалася стварыць тое, да чаго павінны імкнуцца пісьменнікі-дэтэктыўшчыкі, ён змог выканаць адну з галоўных задач дэтэктыва — даць магчымасць чытачу інтэлектуальна адпачыць, разгадаць “крымінальную крыжаванку”» [5, с. 7].

Увогуле ў структуры міліцэйскага дэтэктыва можна вылучыць тры этапы: загадка (здзяйсненне якога-небудзь злачынства, часцей за ўсё забойства, ход расследавання і выкрыццё (раскрыццё злачынства). Гэтыя элементы адпавядаюць структурным асаблівасцям любога мастацкага твора: завязцы, кульмінацыі і развязцы. Такая структура характэрна і для твораў М. Чаргінца і В. Праўдзіна.

Заклучэнне. Жанр міліцэйскага дэтэктыва распаўсюджаны ў сучаснай беларускай прозе. Галоўнай мэтай, якую ставяць перад сабой аўтары твораў дадзенага жанру, з'яўляецца не простае займанне вольнага часу чытача, а развіццё яго кругагляду і інтэлекту, падштурхоўванне да роздуму. Чытач нібы сам выступае ў ролі «следчага», спрабуе разгадаць перыпетыі жыццёвых лёсаў.

Безумоўна, міліцэйскі дэтэктыў можа напісаць толькі той аўтар, які мае непасрэднае дачыненне да гэтай сферы дзейнасці, ведае яе спецыфіку знутры. Менавіта таму атрымліваюцца творы з займальнымі і праўдападобнымі сюжэтамі, якія ўражваюць чытача і абуджаюць чалавечую свядомасць. Міліцэйскія дэтэктывы могуць стаць «навуковым дапаможнікам» для маладых супрацоўнікаў міліцыі.

Дзякуючы творчасці Мікалая Чаргінца і Віктара Праўдзіна беларуская літаратура змагла пашырыць жанравы дыяпазон дэтэктыўнай прозы, вылучыць такую своеасаблівую яе разнавіднасць, як міліцэйскі дэтэктыў, які сёння мала распрацаваны і даследаваны.

Спіс цытуемых крыніц

1. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : у 5 т. / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск : Беларус. энцыкл. ім. П. Броўкі, 1984. — Т. 2. — 726 с.
2. Грушэцкі, А. Беларускі дэтэктыў. Міфы і рэальнасць / А. Грушэцкі // ЛіМ. — 2014. — 18 ліп. — № 28. — С. 6.
3. Саладоўнікаў, С. «Следства працягваецца...» (аб творчасці Мікалая Чаргінца) / С. Саладоўнікаў // Польша. — 2007. — № 10. — С. 122—137.
4. Чергинец, Н. И. Следствие продолжается. Финал Краба : повести / Н. И. Чергинец. — Мінск : Маст. літ., 1986. — 351 с.
5. Чарота, А. Інтэлектуальная крыжаванка / А. Чарота // ЛіМ. — 2005. — 17 чэрв. — С. 7.

УДК 821.161.3`06-312.2*Рублеўская

І. Д. Байдак

Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны», Гомель

ГАТЫЧНЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ Ў ТВОРАХ ЛЮДМІЛЫ РУБЛЕЎСКОЙ

Уводзіны. Гатычны раман, які з'явіўся ў другой палове XVIII стагоддзя, працягвае і сёння плённа развівацца. Для сучасных твораў названага накірунку характэрны сінтэз гатычнай традыцыі з дэтэктыўнымі, містычнымі, любоўнымі, псіхалагічнымі элементамі.

У сучаснай беларускай літаратуры аднакі гатычнай прозы ярка прадстаўлены ў творах Л. Рублеўскай. Пісьменніца з «лёгкай рукі» распавядае містычныя гісторыі, якія адбываліся з яе героямі. Прадметам аналізу з'яўляюцца творы «Скокі смерці», «Ночы на Плябанскіх млынах», «Жаніх панны Данусі».

Асноўная частка. Раман «Скокі смерці» пачынаецца эпіграфам з верша У. Караткевіча. Гэта з'яўляецца сведчаннем таго, што Л. Рублеўская працягвае традыцыю гатычнага пісьма, да якога звяртаўся У. Караткевіч у творы «Дзікае паляванне караля Стаха». Можна сказаць, што творчасць Л. Рублеўскай з'яўляецца доказам слоў У. Караткевіча: «Свет добры. Свет мяне паўторыць». Сапраўды, некаторыя сюжэтныя лініі паўтараюцца: крывавыя забойствы, змрочныя легенды, перакрываўнае сучаснасці і мінулага, стары замак — галоўны аб'ект, дзе адбываецца дзеянне, і інш. Але гэтыя паўторы не з'яўляюцца поўнымі запазычваннямі, у дадзеным выпадку мэтазгодна гаворыць пра пераасэнсаванне вобразаў і ідэй у сучаснай мастацкай парадыгме.

Першыя радкі рамана «Скокі смерці» прымушаюць чытача ўвайсці ў напружаны стан, адчуць прысутнасць патаемнага, звышнатуральнага, жудаснага: «Яны круціліся ў вар'яцкім карагодзе вакол ратушы ўжо дзясятую гадзіну. Неба зрабілася чырвоным, як распаленае жалеза. Цяжкі дым вогнішчаў, якімі адпалохвалі пошасць, слаўся па бруку, нібыта душы, што дарэмна праглі перад смерцю апошняга прычасця, не хацелі пакідаць зямлю...» [1, с. 76].

У рамане Л. Рублеўскай пераплятаюцца готыка, гістарычнае фэнтэзі, харор, дэтэктыў і каханне. Зварот пісьменніцы да вобразна-выяўленчага інструментарыю гатычнай літаратуры менш за ўсё мае на мэце «павесяліць» сучаснага чытача. З дапамогай абранага метаду Л. Рублеўскай звяртаецца да гісторыі, да падзей, якія адбываліся ў мінулым. Так, у пачатку рамана апісваюцца дзікія танцы людзей, якія не маглі спыніцца і паміралі. Гэты эпізод нельга аднесці да ўласнай фантазіі пісьменніцы, бо ў аснову пакладзены рэальныя падзеі, што адбываліся ў Стразбургу падчас сярэднявечных эпідэміі, вядомых пад назвай «пляскі св. Віта і св. Іаана». Па меркаванні псіхолога Уладзіміра Бехцерава, «прычынай танцаў было самаўнушэнне, дзякуючы чаму тыя ці іншыя містычныя ідэі, якія выцякалі са светапогляду сярэднявечча, нярэдка з'яўляліся крыніцай цэлага шэрагу канвульсіўных і іншых праяў вялікай істэрыі, якая дзякуючы панаваўшым вераванням таксама атрымлівала схільнасць да эпідэмічнага распаўсюджвання» [2, с. 34].

У Людмілы Рублеўскай сваё меркаванне наконт скокаў смерці: яны ўзніклі ў Старавежску са з'яўленнем лекара Бернацоні, які выклікаў гнеў багоў сваімі травамі, зелямі і закляццямі.

Галоўным гатычным элементам у рамане «Скокі смерці» з'яўляецца замак, у якім адбываецца дзеянне. Аркадзь успрымае сваю маёмасць як замак: «Я цяпер усё роўна што князь — замак маю! Ну не замак, не замак... Вежу» [1, с. 82].

Пісьменніца звяртаецца да ратушы ў цэнтры Старавежска, месца, дзе героям пагражае небяспека, адкуль складана выбрацца. У мінулым Гервасій Бернацоні трымаў пад замком Анэту, якая не магла вырвацца ад лекара і знаходзілася ў затачэнні. У сучаснасці журналістка Анэта — палонніца ў маёнтку ўплывовага алігарха. Яна піша артыкул, прысвечаны памяці Аркадзя і яго няздзейсненай мары. Адным з ключавых вобразаў яе артыкула з'яўляецца ратуша са сваімі загадкамі і легендамі.

Адна з гатычных рыс рамана — раскрыццё таямніцы пра гадзіннікі, што належалі Бернацоні. З дапамогай іх сумеснага гучання можна было не толькі разбіць шклянны посуд, але і абараніць сваю краіну ад ворагаў, наслаўшы на іх шалёныя скокі смерці. Іх гучанне напоўнена жудасцю і страхам: «Стукат гадзіннікаў пагрозна гучнеў, нібыта набліжалася карэта Смерці, запражаная дванаццаццю жалезнымі коньмі...» [1, с. 106]. Рэстаўрацыя загадкавых гадзіннікаў адбываецца ў дзвюх сюжэтных лініях: у сучаснасці і ў мінулым, што таксама характэрна літаратурнай готыцы.

Знакаміты рэстаўратар, майстар на ўсе рукі Юрась згаджаецца на рамонт гадзіннікаў і ўцягвае ў гэтую авантуру сваю былую жонку Анэту. Робіць ён гэта выключна з добрых намераў, каб дапамагчы зарабіць грошы і споўніць мару пакойнага сябра Аркадзя, смерць якога застаецца загадкай, як і смерць Стэлы, і знікненне Юрася, і выкраданне гадзіннікаў.

Дзеянне ў рамане адбываецца позняй восенню, якая плаўна пераходзіць у зіму, што дапамагае чытачу апынуцца ў змрочнай атмасферы холаду і самотнай адзіноты: «Я блукала па цёмных прысадах Людвісараўскага парку, расплэхваючы нагамі познюю восень, што ўвасобілася ў куламесу збуцвелае лістоты, бруду і мокрага снегу...» [1, с. 187].

Падзеі гатычнага твора звычайна адбываюцца ноччу, калі за акном свеціць «маленькая злая зорка» [1, с. 238], альбо раніцай, калі «промні кволага лістападаўскага сонца, што прабіваліся скрозь шчыліны між дошак, якія захіналі акно, ледзь маглі асвятліць стары пергамент» [1, с. 174]. Сонечныя промні рэдка ўзгадваюцца ў творы, пераважае апісанне дажджу ці вільготнага туману. Пры гэтым пісьменніцай адзначаецца нелюбоў герояў да парасонаў: «Вы заўсёды блукаеце пад дажджом без парасона?» [1, с. 187]. Улічваючы некаторую разгубленасць галоўнай гераіні, такая адкрытасць да стыхіі з'яўляецца сведчаннем пошуку сябе, імкненнем вырашыць унутраныя супярэчлівасці.

Любоўная лінія ў рамане «Скокі смерці», безумоўна, прысутнічае, што робіць твор больш займальным і мудрагелістым. Але калі гаворыць пра каханне ў стылі готыкі, то трэба звярнуць увагу на апавяданне «Жаніх панны Данусі», дзе жаночая несур'ёзнасць з'яўляецца крыніцай выратаванага жыцця. Твор насычаны гатычнымі элементамі: могілкі, касцёл, лампадка, дождж, паўзмрок, эмблема смерці, хрып крумкачоў. Падача падзей адбываецца так, што пачуццё напружанасці і жаху здымаецца з дапамогай удалага сінтэзу тонкага сарказму і містыцызму, што дазваляе ўспрымаць апавяданне з гумарам.

Дзеянне пачынае разгортвацца а дзвятай гадзіне вечара, калі за акном сеецца дробны кастрычніцкі дождж. Дадзены прыём у гатычнай літаратуры выкарыстоўваецца для ўзмацнення страху перад непазбежнымі трагічнымі падзеямі. Галоўныя героі твора — спакутаваны закаханы дух Гарбуся, які трагічна гіне пад

абломкамі цягніка, і яго пекная нявеста Дануся, якая з-за няўважлівасці да голасу прыроды апынулася на Кальварыйскіх могілках перад псеўдагатычным касцёлам, дзе «цьмяна свяцілася лампадка — далёкае-далёкае акенца ў той свет, куды нам, грэшным, ісці не дайсці...» [3].

Могілкі — гэта пасіўны элемент твора, дзе адбываецца кульмінацыйны момант раскрыцця таямніцы Габруся. Габрусь увасабляе рамантычныя ідэалы жанчыны, ён уносіць каханне на неўміручы п'едэстал. Моцны эмацыйны парыв ажыўляе цела героя і дазваляе дагаварыць каханай тое, што не паспеў сказаць ёй пры жыцці. Таму закаханы дух з'яўляецца актыўным суб'ектам дзеяння. Спалучэнне пасіўнага і актыўнага элементаў твора стварае цэласную гатычную структуру апавядання.

Яшчэ адным яркім прыкладам сучаснай гатычнай літаратуры з'яўляецца аповесць «Ночы на Плябанскіх млынах». Так, Л. Рублеўская сама дае жанравае вызначэнне твора, адносячы яго да містычнай аповесці, якая пабудавана на навелах, што распавядаюць адзін аднаму сябры. Яны сабраліся ў адным доме падчас лютавання воднай стыхіі.

У навелах прысутнічае адчуванне пэўнай наканаванасці падзей у час рэвалюцый. Аўтар звяртаецца не толькі да апісання гісторыі, яе цікавіць, якім чынам рэвалюцыя паўплывала на лёс і душэўны стан людзей. Алегарычныя разважанні герояў твора маюць гатычнае праяўленне, што дазваляе адчуць жудасць часу на зломе эпох.

Сюжэтным цэнтрам аповесці з'яўляецца апошняя ноч старых сяброў, якую яны бавяць, распавядаючы жахлівыя паданні старога Мінска, бо «чым страшнейшы час — тым прыемней слухаць выдуманых жахі» [4].

Кожны з гэтай кампаніі — уладальніца дома Дарота, яе сяброўка Зося, мастак Ной, актёр Улад і фалькларыст пан Беларэцкі — успамінаюць містычныя гісторыі, якія яны калісьці пачулі ці нават самі былі іх сведкамі. Адны паданні прыйшлі з глыбіні стагоддзяў, іншыя падзеі адбыліся зусім нядаўна, як, напрыклад, добра знаёмая гісторыя пра лошыцкі прывід. Адны містычныя эпізоды атрымалі звычайнае матэрыялістычнае тлумачэнне і прымусілі нават усміхнуцца (гісторыя аб начным спектаклі ў Мінскім тэатры), іншыя так і засталіся таямніцай.

Кожная гісторыя ў сваёй аснове мае традыцыйны гатычны элемент — легенду. Гісторыя пра старую аптэку пабудавана на ўспамінах Йозефа, які яшчэ ў XVIII стагоддзі быў замураваны ў падземеллі замка і застаўся жывым дзякуючы зеллю. У гэтай навеле знайшоў адбітак такі філасофскі аспект гатычнай прозы, як трагічныя суадносіны добра і зла. Увасабленнем эгаізму, псеўдамагутнасці і ўседазволанасці з'яўляецца Завіша.

Гісторыя пра Плябанскія млыны заснавана на легендзе пра з'яўленне іконы Божай Маці Мінскай, якая плыла па рацэ супраць плыні, а гісторыя Мінскай ратушы — на міфе пра з'яўленне прывіду ў адрэстаўраванай ратушы і існаванне русалкі ў Свіслачы.

Амаль кожная гісторыя грунтуецца на традыцыйным выкарыстанні гатычнай сімволікі, што дазваляе з упэўненасцю аднесці «Ночы на Плябанскіх млынах» да містычнай аповесці.

Заклучэнне. На прыкладзе разгледжаных твораў Л. Рублеўскай можна адзначыць, што пісьменніца ў сваёй практыцы невыпадкова звяртаецца да гатычнага стылю пісьма. Дадзеная скіраванасць яе творчасці арыентавана на сучаснага чытача, якога цікавіць містычны сюжэт. Акрамя вымыслу і фантастыкі, Л. Рублеўская запазычвае сюжэты з гісторыі, што дазваляе звярнуцца да мінулых падзей, прыхаваных «пад завесай» фантастычнага, несур'эзнага. Таму абраны аўтарам гатычны стыль пісьма ўдала спалучае патрабаванні чытача і творцы да сучаснай літаратуры.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Рублеўская, Л. І.* Ночы на Плябанскіх млынах : раман, аповесць, апавяданні / Л. Рублеўская. — Мінск : Маст. літ., 2013. — 526 с.
2. *Бехтерев, В. М.* Внушение и его роль в общественной жизни / В. Бехтерев. — СПб. : Питер бук, 2001. — 254 с.
3. *Рублеўская, Л. І.* Жаніх панны Данусі [Электронны рэсурс] / Л. Рублеўская. — Рэжым доступу: <http://rv-blr.com/literature/3763>. — Дата доступу: 27.01.2017.
4. *Рублеўская, Л. І.* Ночы на Плябанскіх млынах [Электронны рэсурс] / Л. Рублеўская. — Рэжым доступу: <http://www.litmir.co/br/?b=549167>. — Дата доступу: 03.02.2017.